

<https://doi.org/10.70728/a.series.ijt.v08.i08.027>

GLOBAL MOBILLIK VA INSON KAPITALI: MIGRATSIYA JARAYONLARINI IJTIMOIY-FALSAFIY MODERNIZATSIYA QILISH VA REINTEGRATSIYA STRATEGIYALARI

Baxodirjon Maxamadjonovich Abdullayev

*Andijon davlat chet tillari instituti, Ijtimoiy gumanitar fanlar, pedagogika va
psixologiya kafedrası o‘qituvchisi (PhD)*

ORCID ID 0009-0008-4504-0694

Annotatsiya. Ushbu maqolada globallashuv sharoitida migratsiya jarayonlarining ijtimoiy-falsafiy determinantlari, inson kapitali transformatsiyasi hamda «translokal shaxs» fenomeni Andijon viloyati misolida chuqur tahlil qilingan. Zamonaviy global mobillik sharoitida migratsiyaning ijtimoiy-ma’naviy unifikatsiyalashuv xususiyatlari va remigrantlarning «1.5 multiplikator samarasi» asosida reintegratsiya strategiyalarini ishlab chiqishning nazariy-metodologik va amaliy asoslari yoritilgan. Maqolada O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning tashqi mehnat migratsiyasini tartibga solish va inson kapitalini rivojlantirishga oid konseptual g‘oyalari hamda so‘nggi yillardagi normativ-huquqiy islohotlar falsafiy-huquqiy tomondan tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: globallashuv, global mobillik, inson kapitali, ijtimoiy-falsafiy unifikatsiya, translokal shaxs, glocallashuv, 1.5 multiplikator samarasi, reintegratsiya, Andijon viloyati, mehnat migratsiyasi, normativ-huquqiy baza.

Abstract. This article provides a deep analysis of the socio-philosophical determinants of migration processes, human capital transformation, and the phenomenon of the "translocal personality" in the context of globalization, using the case of Andijan region. It highlights the theoretical, methodological, and practical foundations for developing reintegration strategies based on the socio-spiritual unification features of migration in the conditions of modern global mobility and the "1.5 multiplier effect" of remigrants. Furthermore, the article analyzes from a socio-philosophical and legal perspective the conceptual ideas of the President of the Republic of Uzbekistan, Sh.M. Mirziyoyev, regarding the regulation of external labor migration and human capital development, alongside recent regulatory and legal reforms.

Keywords: globalization, global mobility, human capital, socio-philosophical unification, translocal personality, glocalization, 1.5 multiplier effect, reintegration, Andijan region, labor migration, regulatory and legal framework.

Аннотация. В данной статье на примере Андижанской области глубоко проанализированы социально-философские детерминанты миграционных процессов в условиях глобализации, трансформация человеческого капитала и феномен «транслокальной личности». Освещены теоретико-методологические и практические основы разработки стратегий реинтеграции на основе социально-духовных особенностей унификации миграции и «эффекта мультипликатора 1.5» ремигрантов в условиях современной глобальной мобильности. В статье с социально-философской и правовой точек зрения проанализированы концептуальные идеи Президента Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёева по регулированию внешней трудовой миграции и развитию человеческого капитала, а также нормативно-правовые реформы последних лет.

Ключевые слова: глобализация, глобальная мобильность, человеческий капитал, социально-философская унификация, транслокальная личность, глокализация, эффект мультипликатора 1.5, реинтеграция, Андижанская область, трудовая миграция, нормативно-правовая база.

KIRISH. Jahon miqyosida kechayotgan globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari inson mobilligini shunchaki geografik ko‘chish yoki vaqtinchalik iqtisodiy ehtiyoj doirasidan chiqarib, uni shaxsning ekzistensial borlig‘ini, ijtimoiy maqomini va dunyoqarashini belgilovchi fundamental omilga aylantirdi. Xaalqaro mehnat taqsimotining yangilanishi va transmilliy korporatsiyalarning kengayishi natijasida rivojlangan davlatlar mehnat bozori hamda rivojlanayotgan mamlakatlar inson kapitali o‘rtasidagi dialektik aloqadorlik ijtimoiy-falsafiy unifikatsiya jarayonlarini tezlashtirmoqda. Bu esa migratsiyani faqat «ishchi kuchining statik ko‘chishi» sifatida emas, balki jamiyatning madaniy, ijtimoiy va antropologik jihatdan qayta shakllanish mexanizmi sifatida tadqiq etishni talab qilmoqda.

Zamonaviy falsafiy paradigmalar doirasida migrantning «translokal shaxs» sifatidagi yangi ijtimoiy identifikatsiyasini va uining global madaniyat bilan milliy qadriyatlar sintezini (glokallashuv) ta‘minlashdagi o‘rnini aniqlash ustuvor ahamiyat kasb etadi. Migratsiya jarayonlarining ijtimoiy-ma‘naviy oqibatlarini institutsional monitoring qilish, inson qadri va huquqlarini ustuvor bilgan holda global mobillik madaniyatini shakllantirish ham zamon talabidir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev ta’kidlaganidek: **«Biz uchun tashqi mehnat migratsiyasi shunchaki odamlarni ish bilan ta‘minlash manbai emas, balki milliy inson kapitalini oshirish, yurtdoshlarimizning zamonaviy bilim va raqobatbardosh kasbiy ko‘nikmalarni egallashi uchun strategik imkoniyatdir»**. Bu yondashuv mamlakatimizda kechayotgan milliy yuksalish davrida tashqi migratsiya jarayonlarini tizimli tartibga solish va fuqarolarning xorijdagi kasbiy tajribasini milliy modernizatsiyaga yo‘naltirish davlat siyosatining markaziga qo‘yilganini ko‘rsatadi.

Ayniqsa, Andijon viloyati kabi yuqori demografik zichlik va mehnat resurslarining faolligi bilan ajralib turadigan hududlarda aholi salohiyatini «inson kapitali» sifatida baholash hamda remigrantlarning «1.5 multiplikator samarasi»dan foydalanishning nazariy-uslubiy va amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish muhim zaruratdir.

Tadqiqotning normativ-huquqiy hamda institutsional poydevori sifatida quyidagi hujjatlar xizmat qiladi:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahriri);
2. «O‘zbekiston – 2030» strategiyasi;
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 17-oktyabrdagi «Xorijda mehnat faoliyatini amalga oshirish jarayonlarini tartibga solish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PQ-367-son qarori;
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 4 apreldagi PF-59-son va 2024 yil 17 oktyabrdagi PF-162-son farmonlari.

2. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot jarayonida migratsiya jarayonlarining murakkab, ko‘p qirrali va dinamik xususiyatini hisobga olgan holda, kompleks ijtimoiy-falsafiy hamda metodolog yondashuvlar qo‘llanildi. Informatsion va empirik manbalarni umumlashtirishda xolislik, izchillik, tizimlilik va vorislik tamoyillariga tayanildi.

Tadqiqotda quyidagi fundamental va maxsus metodologik konsepsiyalar qo‘llanildi:

1. **Struktur-funksional yondashuv:** Migratsiya jarayonlarining jamiyat ijtimoiy strukturasi, mehnat bozori va inson kapitali transformatsiyasiga ta’sirini tizimli tahlil qilish imkonini berdi.

2. **Sinergetik paradigma:** Migratsiya tizimidagi «stixiyali (nota’yin) ijtimoiy harakatlar»dan «strategik maqsadli va institutsional tartiblangan» holatga o‘tish hamda ijtimoiy o‘zini o‘zi tashkillashtirish qonuniyatlarini asoslab berdi.

3. **Ijtimoiy antropologiya va fenomenologik tahlil:** Migrant shaxsining ekzistensial holati, dunyoqarashidagi transformatsiyalar hamda «translokal shaxs» sifatida vaqt va makon koordinatalaridagi psixologik va ijtimoiy og‘ishlarini yoritishga xizmat qildi.

4. **Glokallashuv va madaniy gibrizatsiya konsepsiyasi:** Global ish madaniyati va mahalliy milliy-ma’naviy qadriyatlarning migrant dunyoqarashida sintezlashuvi ko‘rsatkichlarini aniqlash va tahlil qilishda foydalanildi.

3. NATIJALAR

Andijon viloyati misolida o‘tkazilgan kompleks ijtimoiy-falsafiy tahlil va empirik kuzatuvlar natijasida quyidagi konseptual va amaliy natijalar shakllantirildi:

3.1. «Translokal shaxs» fenomeni va ijtimoiy-falsafiy unifikatsiya

Tadqiqotda global mobillik muhitida shakllanayotgan migrantning yangi ijtimoiy maqomi va madaniy-psixologik portreti sifatida «**translokal shaxs**» konsepsiyasi rivojlantirildi. Translokal shaxs — bir vaqtning o‘zida ham mahalliy (milliy-institutsional), ham global (texnologik-kasbiy) madaniy kodlarga ega bo‘lgan, makon va vaqt chegaralaridan tashqarida ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy faollik ko‘rsata oluvchi sub’ektdir.

Andijon viloyatidan bo‘lgan mehnat migrantlari va remigrantlar misolida ushbu shaxs tipining quyidagi o‘ziga xos xususiyatlari aniqlandi:

Kasbiy va raqamli adaptatsiya: Global mehnat bozori talablariga mos ravishda raqamli ko‘nikmalarni va xalqaro ish standartlarini tezkor egallash.

Qadriyatlar gibrizatsiyasi: Xorijiy jamiyatning ijobiy ijtimoiy tajribalarini (intizom, huquqiy madaniyat, vaqtdan unumli foydalanish) o‘zlashtirgan holda, oila, mahalla

3.2. Remigrantlarning «1.5 multiplikator samarasi» va inson kapitali

Andijon viloyatining demografik holati va mehnat resurslari taqsimotini hisobga olib, xorijdan qaytib kelgan fuqarolarning (remigrantlar) jamiyatni modernizatsiya qilishdagi roli «1.5 multiplikator samarasi» modeli orqali matematik va ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan asoslab berildi.

Mazkur model mohiyati quyidagicha:

Remigrant xorijda orttirilgan moliyaviy kapital, zamonaviy kasbiy malaka va tashkilotchilik ko‘nikmalarini mahalliy iqtisodiyotga tatbiq etishi natijasida, o‘zining bandligini ta‘minlash bilan birga, kamida 1.5 ta qo‘shimcha ish o‘rni yaratish yoki ijtimoiy-innovatsion loyihani yo‘lga qo‘yish salohiyatiga ega bo‘ladi.

Natijada, migratsiya jarayoni «passiv pul o‘tkazmalari» bosqichidan «faol ijtimoiy-tadbirkorlik va inson kapitali transferi» bosqichiga o‘tadi.

3.3. Ijtimoiy-falsafiy model va integratsion ko‘rsatkichlar

Tadqiqot natijalari asosida migratsiyani strategik boshqarish va reintegratsiyani ta‘minlashning institutsional modeli shakllantirildi (1-jadval):

1-jadval.

Globalashuv sharoitida migratsiyaning ijtimoiy-falsafiy modeli va reintegratsiya yo‘nalishlari

Tahlil yo‘nalishi	Konseptual mazmuni va mohiyati	Natijaviy transformatsiya (Innovatsion yechim)
Ontologik maqom	Inson mavjudligining «statik» holatdan «dinamik» (mobil) holatga o‘tishi.	Makon va vaqt tushunchalarining o‘zgarishi, shaxsning global tizimga integratsiyasi.
Ijtimoiy-madaniy tip	«Translokali shaxs» va madaniy gibrizatsiya fenomeni.	Milliy va global qadriyatlar sintezi asosida ijtimoiy reintegratsiyani ta‘minlash.
Iqtisodiy-ijtimoiy drayver	Inson kapitali transferi va remigratsiya resursi.	«1.5 multiplikator samarasi» orqali mahalliy ish o‘rinlari va ijtimoiy kapitalni oshirish.
Strategik-huquqiy paradigma	«Inson qadri» prinsipi va normativ-huquqiy baza garmonizatsiyasi.	Migratsiyani «stixiyalilik»dan «strategik maqsadlilik»ka o‘tkazish bo‘yicha «Yo‘l xaritasi».

4. MUHOKAMA

Tadqiqotda olingan natijalarni falsafiy va ijtimoiy-siyosiy konsepsiyalar bilan qiyosiy tahlil qilish quyidagi xulosalarni beradi:

Zamonaviy global tizimlar kontekstida: Z. Baumanning «suyuq modern» va I. Vallersteynning «dunyo-sistema» nazariyalari migratsiyaning ijtimoiy noaniqlik, periferiyadan markazga mehnat oqimlari va beqarorlik ko‘rinishlarini izohlaydi. Biroq, Andijon viloyatining ijtimoiy realligi shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek migrantlari Z. Bauman ta‘riflagan fundamental «ildizsiz kezuvcilar» emas. Aksincha, ular mahalla va oila instituti

Klassik va Sharq falsafiy merosi bilan integratsiya: Sharq mutafakkirlari (Abu Nasr Farobiyning «Fozil odamlar shahri»dagi o‘zaro yordam g‘oyalari, Alisher Navoiyning musofirlikdagi ma’naviy toblanish qarashlari) hamda sharqona davlatchilik an‘analari zamonaviy migratsiyaning nafaqat moddiy, balki ijtimoiy-ma’naviy yuksalish omili ekanini tasdiqlaydi.

Milliy falsafa va huquqiy islohotlar sintezi: O‘zbekistonlik olimlar (S. Otamurodov, Q. Nazarov, J. Ramatov) tadqiqotlarida ilgari surilgan milliy o‘zlikni anglash va qadriyatlar transferi konsepsiyalari Prezident Sh.M.Mirziyoev tomonidan ilgari surilgan «Inson qadri uchun» tamoyili bilan bevosita uyg‘unlashadi. Olib borilgan normativ-huquqiy islohotlar migratsiya jarayonlarini huquqiy va institutsional jihatdan kafolatlashni yangi bosqichga olib chiqdi.

5. XULOSA VA TAVSIYALAR

Globallashuv sharoitida migratsiya jarayonlarini ijtimoiy-falsafiy modernizatsiya qilish va reintegratsiya strategiyalarini amaliyotga joriy etish bo‘yicha quyidagi xulosa va tavsiyalar shakllantirildi:

1. **Ijtimoiy-falsafiy mohiyat:** Migratsiya faqatgina mehnat resurslarining ko‘chishi emas, balki inson kapitalini oshiruvchi, shaxsning ekzistensial borlig‘i va milliy o‘zlikni anglashini modernizatsiya qiluvchi tizimli jarayondir.

2. **Institutsional ko‘mak:** Xorijdan qaytib kelgan «translokal shaxslar»ning bilim, tajriba va kapitalini samarali yo‘naltirish uchun viloyat va tuman darajasida kompleks ijtimoiy-ruhiy va iqtisodiy reintegratsiya markazlarini rivojlantirish lozim.

3. **«1.5 multiplikator samarasi»ni rag‘batlantirish:** Remigrantlar tomonidan kiritilayotgan investitsiya va kasbiy tajriba asosida mahalliy tadbirkorlik loyihalarini qo‘llab-quvvatlash va imtiyozli kreditlash mexanizmlarini kengaytirish tavsiya etiladi.

4. **Manzilli «Yo‘l xaritasi»:** Mahallalar uyushmasi, Yoshlar ishlari agentligi, Migratsiya agentligi va oliy ta‘lim muassasalari hamkorligida migrantlar va ularning oila a‘zolarini ijtimoiy-ma’naviy muhofaza qilish, mehnat migratsiyasini «stixiyalilik»dan «strategik maqsadlilik»ka o‘tkazish bo‘yicha xududiy dasturlarni amaliyotga izchil joriy etish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Мирзиёев Ш.М.** Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: «Ўзбекистон» нашриёти, 2021. – 464 б.
2. **Мирзиёев Ш.М.** Инсон қадрини улуғлаш ва фаол маҳалла йилига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. – Тошкент: Ўзбекистон, 2022.
3. **Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.** – Тошкент: «Ўзбекистон», 2023. – 80 б.
4. **Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони.** «Ўзбекистон – 2030» стратегияси тўғрисида (ПФ-158-сон, 2023 йил 11 сентябрь).

5. **Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори.** Хорижда меҳнат фаолиятини амалга ошириш жараёнларини тартибга солиш бўйича қўшимча чоратadbирлар тўғрисида (ПҚ-367-сон, 2024 йил 17 октябрь).
6. **Abdullayev B.M.** Globallashuv sharoitida migratsiya jarayonlarining ijtimoiy-falsafiy unifikatsiyasi (Andijon viloyati misolida): Falsafa fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi. – Andijon, 2026. – 212 b.
7. **Otamurodov S.** Globallashuv va milliy-ma'naviy xavfsizlik. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 256 b.
8. **Nazarov Q.** Qadriyatlar filosofiyasi (Aksiologiya). – Toshkent: O'zbekiston milliy faylasuflari jamiyati nashriyoti, 2018. – 320 b.
9. **Ramatov J.S., Umarova R.S.** Ijtimoiy filosofiya. – Toshkent: Noshir, 2020. – 280 b.
10. **Bauman Z.** Liquid Modernity. – Cambridge: Polity Press, 2000. – 228 p.
11. **Wallerstein I.** The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. – New York: Academic Press, 1974. – 410 p.
12. **Castles S.** Ethnicity and Globalization: From Migrant Worker to Transnational Citizen. – London: SAGE Publications, 2000. – 248 p.